

האקדמיה ללשון העברית
אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון
לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת יהודית הררי
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 400-13-1

- 1 יי הררי : אדוני מבין?
- 2 א' בר־אדון : כן. אה, ירושלים, 23 ב' אוגוסט 1965. אה, אנחנו נמצאים עכשיו במלון המלך
- 3 דוד, בחדרה של הגברת יהודית ה',
- 4 יי הררי : =הר'י.
- 5 א' בר־אדון : =הר'י, מ' המורות הוותיקות ביותר, ב' יישוב ה' עברי. הייתה מורתם של אה,
- 6 אנשים, אה,
- 7 יי הררי : =של <דורות של תלמידים>,
- 8 א' בר־אדון : =ידועים,
- 9 א' בר־אדון : ידועים, כמו, אה, המחזורים הראשונים של הרצלייה, ביניהם משה שרת, ו'
- 10 אחרים, דוד הכהן וכן הלאה,
- 11 יי הררי : = [לא ברור] לא, דוד הכהן לא. וגם לא שרת. הם היו מחזור ראשון,
- 12 א' בר־אדון : =אָה.
- 13 יי הררי : =ואני התחנתני יותר מאוחר. באתי לשם, כבר הייתה גימנסיה, אה, ו', אבל
- 14 אני,
- 15 [מדברים יחד]
- 16 א' בר־אדון : = [לא ברור] בן יהודה.
- 17 יי הררי : =הייתי מנהלת בית ספר, אה, בלפור, שהוא ידוע מאוד. הייתי מורה בַסמינר
- 18 לוינסקי, במשך שבע שנים,
- 19 א' בר־אדון : =מתי התחלת ל' למד?
- 20 יי הררי : אני התחלתי ללמד, בגיל צעיר מאוד. עד שבע עשרה. בבית ספר אוולינה דה
- 21 רוטשילד. הַמ',
- 22 א' בר־אדון : =איפה?
- 23 יי הררי : =אָור, בירושלים.
- 24 א' בר־אדון : =בירושלים.
- 25 יי הררי : =והמנהלת הייתה, חנה לנדאו.
- 26 א' בר־אדון : אהה.
- 27 יי הררי : משם, עברתי לגור לרגל נישואיי עם דוקטור חיים הר'י, שהיה ממייסדי
- 28 הגימנסיה הרצלייה, ליפו.
- 29 א' בר־אדון : מתי עברתם ליפו?

30	י"י הררי :	באלף תשע מאות ן' שבע.
31	א' בר־אדון :	אהה. הגימנסיה נוסדה,
32	י"י הררי :	מ, מ',
33	א' בר־אדון :	ב־1905.
34	י"י הררי :	= וחמש. והוא כבר היה שנה מורה שם. ן' מייד, עברתי להורות במכילות של
35		הגימנסיה, במשך חמש שנים. מטעם הגימנסיה נשלחנו, להשתלמות, לחוץ
36		לארץ. הררי ן'אני.
37	א' בר־אדון :	מתי?
38	י"י הררי :	באלף תשע מאות ושלוש עשרה.
39	א' בר־אדון :	את תסלחי לי שאני שואל אותך על תאריכים,
40	י"י הררי :	= כן.
41	א' בר־אדון :	= כן, [לא ברור. מדברים יחד]
42	י"י הררי :	= אלף תשע מאות ושלוש עשרה. והינָה, באלף, תש', בס', נסענו לפריז, ו'
43		למדנו ב־סוֹרְבוֹנָה. הררי, התחיל שם לעבוד על הדוקטורט שלו, ' Tradition et
44		Literature. מסורת וספרות. הספר יצא בצרפתית. בינתיים, באלף תשע
45		מאות וארבע עשרה, פרצה מלחמת העולם הראשונה,
46	א' בר־אדון :	ממ.
47	י"י הררי :	ןאנחנו, פְּנִתִינִים טורקים, היינו מוכרחים, כשטורקִייה הכריזה מלחמה,
48		לעזוב את פריז, ועברנו, להמשיך את לימודינו [מבטאת: לימודנו] בזינווה,
49		ב־שוויצריה. שם, גמר הררי את עבודת הדוקטורט שלו, וקיבֵּל את התואר
50		Docteur ès lettres [מקביל ל־PhD באנגלית. דוקטור בפילוסופיה] וגם, בפריז
51		קיבל את התואר, אה, hautes, של hautes études, [בצרפתית: 'לימודים
52		גבוהים'], שברגסון עמד בראש המוסד הזה. [כנראה: המכללה להכשרת
53		מורים ע"ש ברגסון]
54	א' בר־אדון :	ממ.
55	י"י הררי :	אני המשכתי את לימודי ב' זינווה, באוניברסיטה, וגם סיימתי את בית הספר,
56		לחינוך גבוה, Jean-Jacques Rousseau. עם תום המלחמה, חזרנו לארץ. ואז
57		דוקטור לוריגא, מנהל מחלקת החינוך, דרש, שאני אעבור להורות בסמינר
58		מדְעֵי החינוך, בהנהלתו של יצחק אפשטיין. והררי, חזר לגימנסיה, למקומו.
59		עבדתי שבע שנים עם יצחק אפשטיין; ב־סמינר לוינסקי. למורות. וגנות.
60	א' בר־אדון :	בתל אביב?
61	י"י הררי :	בת', בתל אביב. אז זה היה נווה צדק. בתל אביב. באותן השנים, ניהלתי את
62		בית הספר הדוגמאי של הסמינר. ובית הספר, גדל, ן'מספר התלמידים רָבו, ו'
63		היינו מוכרחים לעבור לדירה חדשה, בתל אביב. מהמוסד הזה נתפתח בית
64		ספר בלפור, שהוא היה ידוע מאוד, בהנהלתי, ן'חמישה סמינרים שלחו את
65		תלמידיהם שם ל־הכשרה.

א' בר־אדון : =מממ.	66
י' הררי : =ביניהם גם הסמינר של בית הכרם, הסמינר של המזרחי, הסמינר הערבי, והסמינר, אה, לוינסקי, ס', סמינר תלפיות, ושם, בנו לנו בניין מפואר מאוד,	67
לפי כללי, החינוך, שבאמת ישמש לכל המבצעים הדרושים, ו' ניהלתי את המוסד הזה, עד גיל 65. בגיל 65 על פי החוקה, היה עליי לצאת לפנסיה.	68
הוציאו אותי לפנסיה, אבל, התחשבו עם, כוחות עבודתי, החזירו אותי כעבור שבועיים, לנהל שוב את בית הספר הדוגמאי, שעל יד הסמינר לוינסקי.	69
א' בר־אדון : =מממ.	70
י' הררי : =המשכתי עוד בעבודת ההור', ההנהלה, עד ש', גיל שישים וְשבע. בגיל שישים ושבע, הוציאו את כל, את, אה, פרופסור דינור, ואת, אה, קלֶזנר, את כל הפרופסורים שהגיעו לגיל שישים וְשבע, על פי החוקה,	71
א' בר־אדון : מממ.	72
י' הררי : =הייתי מוכרחת גם אני לעזוב. אז, הקדשתי את כל זמני לְכתיבה. ו', אה, עוד לפני צאתי לפנסיה, נדפס, ספרי 'בין הכרמים', שני חלקים, בהוצאת 'דביר'. [הדל"ת בשווא נע]	73
א' בר־אדון : אהה.	74
י' הררי : ב', בְּעריכת המשורר [המ"ם אינה דגושה] יעקב כהן. אחר צאתי לפנסיה, הקדשתי ז', חמש שנים, לְעבודת מחקר, 'אישה נָאם בישראל', שיצא, בהוצאת 'מסדה', חמֵש מאות עמוד. תולדות האישה העבריייה מן התנ"ך, עד ימינו אלה. החלק השני מוקדש, לעבודת האישה, למען, קום המדינה ולמען היישוב העברי בארץ. מלבד זה, כתבתי מאמרים רבים, ב', אה, בְּקבצים שונים.	75
א' בר־אדון : מממ.	76
י' הררי : כמו, 'יובל הסתדרות המורים', '60 שנה להסתדרות המורים'. אני הייתי בין המייסדים של הסתדרות המורים בזיכרון יעקב. השתתפתי כציר.	77
א' בר־אדון : =זה היה ב'1907?	78
י' הררי : =1903.	79
א' בר־אדון : שלוש?	80
י' הררי : כן. ו', אה, כל הזמן הייתי במרכז הגננות, במרכז המורים, ב', אה, מנהלת ארגון המְנהלים. [המ"ם בלי דגש] השתתפתי, ב' זה, אז כמובן, לרגל עבודתי, כתבתי מאמרים, אה,	81
א' בר־אדון : =מממ.	82
י' הררי : =רבים. אבל רוב המאמרים נמצאים, בְּקבצים. ספר 'המוֹרָה' של וילקומיץ. אה, ספר 'לראשונים' שהוציאה הסתדרות המורים. בספר היובל של הסתדרות המורים, בְּעיתונות, אה, כמו 'בוסתנאי', סיפורים, אה, תרומה שהוציאו למען הקרן הקיימת, נְעוּד, וְנְעוּד. אה, הרבה מאוד מאמרים כתבתי. אבל, מעט מאוד בעיתונות יומית. כי, בק', בקובץ, החומר נשאר, נשמר. בעיתונות יומית, עוטפים בו, כל מיני אה, כלים וכן הלאה. ולכן לא אהבתי לכתוב בעיתונות	83

יומית. אבל בלל זאת, נדפסו מאמרים רבים ב'ארץ', ב'דואר היום', 'זמנים'	103
וכן הלאה. אם כן, כך אתה יודע על עבודתי.	104
א' בר־אדון: =עכשיו,	105
י' הררי: =כעת.	106
א' בר־אדון: = קיב, את קיבלת, אה, אה, בימים אלה,	107
י' הררי: =פרס החינוך.	108
א' בר־אדון: =פרס החינוך.	109
י' הררי: =כן, כן. אה, השנה, קיבלתי, אה, פרס החינוך נוצר רק לפני שנתיים. אז לפני	110
שנתיים קיבלו את הפרס, אה, המנוח גבריאל, המפקח הראשי. [מבטאת את	111
הריי"ש בקמץ קטן] ר, אה, מה שמו? [בשקט] [חושבת] הוא מפקח עכשיו גם כן	112
בתל אביב; ברגע זה שכחתי את שמו, זה לא יפה.	113
א' בר־אדון: <הכול ב'>	114
י' הררי: כי לא,	115
א' בר־אדון: [לא נשמע]	116
[00: 10: 00]	117
י' הררי: לא, כי לא רצ', כי אי אפשר ש', הוא היה גם, השופט על הב', על הפרס שלי.	118
שם יש השם. אני אזכר עוד מעט. ר, אה, השנה, קיבלנו, שלושה אנשים: אה,	119
פרופסור אה, שרֶפֶשֶׁטִיין מאמריקה, על ספריו.	120
א' בר־אדון: =כן.	121
י' הררי: ר פרופס', ודוקטור בן יהודה,	122
א' בר־אדון: =ברוך.	123
י' הררי: =גם כן על ספריו.	124
א' בר־אדון: =ברוך בן יהודה?	125
י' הררי: =ברוך בן יהודה.	126
א' בר־אדון: לא י, אתמול, כשהייתי אצלו, לא ידעתי על זה. צוחק] [לא נשמע]	127
י' הררי: =כן. ואני קיבלתי את פרס ה-כבוד, של, אה, עיריית תל אביב והסתדרות	128
המורים, מכיוון שהקדשתי את כל ימי לחינוך, בתל אביב.	129
א' בר־אדון: אה, במידה,	130
י' הררי: =כן.	131
א' בר־אדון: =שאני יודע, את בעצם המורה הוותיקה, ביותר.	132
י' הררי: אינני יודעת. על כל פנים, אינני מן הצעירות.	133
א' בר־אדון: זה לא נראה עליך, לא נראה [לא נשמע].	134
י' הררי: =מדוע לא נראה? אני 50 שנה עבדתי בהוראה.	135
א' בר־אדון: אה, עכשיו, א', את ילידת הארץ?	136
י' הררי: אני ילידת הארץ. נולדתי, שבועיים לפני העלייה [צוחקת] לארץ. בדרך. אבי,	137
אהרן אייזנברג, היה מייסד המושבה רחובות.	138
א' בר־אדון: אהה. <כבר> לא, פרט זה לא זכרתי.	139

140	י"י הררי :	= כן, כן.
141	א' בר־אדון :	= [לא נשמע. מדבר בשקט]
142	י"י הררי :	ו, אה, בזמן ששלחו שישה צעירים מרוֹקֵייה להתמחות באגרונומיה, כדי שהם
143		יוכלו ל', ל', להדריך את האיכרים, במושבות השייכות ליחובבי ציון. ביניהם
144		היה יצחק אפשטיין, אבי ז"ל, [הוגה: *זל] אהרן אייזנברג, נרְהֶפְטִיג. [מבטאת:
145		ורהפטיק] איננ, אני חושבת שזה אביו של הרב,
146	א' בר־אדון :	= זרח. [מבטא: זרח?]
147	י"י הררי :	= זרח [מבטאת זרח?]. ורהפטיג. [כנ"ל] ו פוחצ'בסקי, מִד ראשון לציון, ועוד
148		שניים, שאת שמותיהם אני לא זוכרת בְּדִיוק. אז אפשטיין עבר מאגרונומיה
149		להוראה.
150	א' בר־אדון :	= יצחק,
151	י"י הררי :	= ואבי נשאר כל ימיו, אה, חקלָאִי ו, ניהל את 'מנוחה ונחלה' ואת אגודת
152		'נְטָעִים'.
153	א' בר־אדון :	מתי הם נשלחו ללמוד? אחרי שכבר היו כאן, כן?
154	י"י הררי :	הם נשלחו באלף שמונה מאות שמונים וְשָׁשׁ.
155	א' בר־אדון :	אה, ו, ומתי, עלתה משפחתך,
156	י"י הררי :	= הם מ,
157	א' בר־אדון :	= הנה?
158	י"י הררי :	= גם כן. אבל, אבי עלה, חודשים אחדים יותר מאוחר, מכיוון שחלה בדרך,
159		ושכב בבית חולים. ו, אני, בינתיים באתי ל', הם עשו חשבון שאני איולד פה,
160		אבל נולדתי בְּדִיוק לפני עלותנו על האונייה, שבועיים קודם.
161	א' בר־אדון :	= ב'1886.
162	י"י הררי :	כן.
163	א' בר־אדון :	עכשיו, עליכם, את, אה,
164	י"י הררי :	= זה לא שייך לשפה. [נשמעת נחרצת]
165	א' בר־אדון :	= לא, זה חשוב מאוד. עלי, הגעתם ב, ישירות ל', לרחובות.
166	י"י הררי :	אָנִי, רחובות עוד לא הייתה. אנחנו, גרנו שנה, ביפו העתיקה.
167	א' בר־אדון :	אהה.
168	י"י הררי :	ו, אה, חברי אבי היו מהביליוניים.
169	א' בר־אדון :	מממ.
170	י"י הררי :	= רוזובסקי, [מבטאת: רוזובסקי] אה, מה שמו? בְּלָקִינֵד ישראֵל, ופל אלה,
171		<גְּלוֹגְמָן>, אה, יוֹדִילְבִּיץ [נמצא גם: יודילוביץ], כל אלה.
172	א' בר־אדון :	= מאירוביץ.
173	י"י הררי :	= מאירוביץ, כולם. אלה הם החברים. אבל באותו יום שירדנו מהאונייה, כבר
174		באו, ולקחו את אבי לראשון לציון. אז, שנה, הוא היה בראשון לציון, ו אימא
175		עם התינוקות בלפו.
176	א' בר־אדון :	= אהה.

177	י"י הררי :	= כי בראשון לציון, לא היו מקום דיור.
178	א' בר־אדון :	= א',
179	י"י הררי :	= התחילו אז, באלף שמונה מאות שמונים ושתיים לבנות את ראשון לציון.
180	א' בר־אדון :	והוא עבד כחקלאי שם?
181	י"י הררי :	הוא עבד שם כחקלאי, ושם למד, אצל האגרונום הצרפתי, שהיה שם. ואחר
182		כך, עברנו, מכיוון שבראשון, מראשון לציון ליפו, ללכת ברגל יום יום לעבודה,
183		זה היה דבר קשה מאוד.
184	א' בר־אדון :	<בהחלט> [לא נשמע]
185	י"י הררי :	= בימים ההם לא היה קשר. אז עברנו לגור, בפרדס לרר, בוואדי חנין.
186	א' בר־אדון :	אהה.
187	י"י הררי :	ושם
188		[00: 15: 00] גרנו שלוש משפחות עבריות, בין, כל הסביבה הערבית, כפרים או בדואים, וכן
189		הלאה. ר' מיום יום, כל בוקר, אבא היה יוצא לעבודה לראשון לציון, ר' חוזר.
190		אנחנו גרנו במרתף, כי לא היו עוד בניינים שם. נמשפחה אחת מהבילויים
191		גרה בתוך, אה, חלק מהרפת. נמשפחה אחת, אה, מוליסלבסקי [כוונתה:
192		מילוסלבסקי] [הפסקה. חושבת] ילובסקי! [מתקנת. ילובסקי הוא שנרצח] גרו
193		בחופשה ערבית על אם הדרך, והוא באמת נרצח. על ידי עוברי הדרך. אז
194		נשארנו, שתי משפחות, יהודיות, גרות שם. אבל מכיוון שבראשון לציון אסור
195		היה לעשות ישיבות, כי, פקידי הברון פחדו ממרד, אז כל הישיבות וכל המרד,
196	א' בר־אדון :	[צוחק]
197	י"י הררי :	[צוחקת] היה במרתף שלנו. ולשבת, פמובן היו באים כל, החברים, אה, אה,
198		חנקין, יהושע חנקין, אולגה בלקינד ר', אה, גרזובסקי, גור, מיכל הלפרין. כל
199		אלה, היו פמובן מבליים את כל השבת, אה, אצלנו. היו ישנים תחת שקמה,
200		גבוהה, בקיץ, ובחורף היו מסתדרים על הרצפה, שם במרתף, וכן הלאה.
201	א' בר־אדון :	זה היה בִּשְׁחָ, בִּ, בשחר ילדותך?
202	י"י הררי :	כן.
203	א' בר־אדון :	= זה היה בוודאי [לא נשמע]
204	י"י הררי :	= על שֶׁ, על חיי המרתף, 'מן המרתף אל הרפת', סיפורי שהוא באמת, אה,
205		מדויק, כפי שחיינו, נדפס בִּיעוּמְרִי [העומר'] חלק א' א', בעריכתו של ש' בן
206		ציון ודוד ילין. זה היה סיפורי הראשון. אז אם תקרא אותו, תדע את כל
207		התולדות.
208	א' בר־אדון :	= ודאי אקרא.
209	י"י הררי :	= כן.
210	א' בר־אדון :	= עכשיו,
211	י"י הררי :	= זה, זה סיפור קטן, אבל, סיפור מן החיים של הימים ההם.
212	א' בר־אדון :	זה היה ודאי בסביבות 1890, התקופה הזאת.
213	י"י הררי :	לא, התקופה הזאת הייתה עד. באלף שמונה מאות ותשעים נוסדה רחובות.

214	א' בר־אדון :	אהה. אם כן, אז עברתם,
215	י' הררי :	=וואדמת רחובות, גאלו יהושע חנקין ואבי ז"ל.
216	א' בר־אדון :	מממ. עד,
217		[ההקלטה נפסקת מ־00: 18: 24 עד 00: 18: 22]
218	א' בר־אדון :	אם כן, באלף שמונה מאות תשעים, עברתם ל' רחובות.
219	י' הררי :	כשגמרו את הבניין הראשון, אז הפקידות של רחובות, הלוא 'מלנוחה ונחלה'
220		מוורשה, [נשמע חולם בשי"ן] שלח את לויין אפשטיין, ואת גולדין בתור מזכיר,
221		ואבא בתור, אה, אגרונוס מנהל העבודה, אז בנו להם בניין, מיוחד, ועברנו לגור
222		ברחובות. וברחובות היו אז חמש מאות פועלים עבריים, ו' התחילה הנטיעה
223		הגדולה, וכולם על ידי יהודים.
224	א' בר־אדון :	אם כן, אה,
225	י' הררי :	=זאת הייתה המושבה העצמאית היחידה, בארץ.
226	א' בר־אדון :	אז בבת אחת השתכנו שם כל כך הרבה, אה, אנשים.
227	י' הררי :	=לא,
228		[ההקלטה נפסקת מ־00: 19: 12 עד 00: 19: 44]
229	א' בר־אדון :	בבקשה.
230	י' הררי :	כן. בכדי לדעת, את תולדות התקופה ההיא, אני יועצת לך לקרוא את, אה, 'מן
231		[00: 20: 00] המרתף אל הרפת'.
232	י' הררי :	את 'בין הכרמים', ששם, הכול אותנטי. כל המכתבים. בשביל זה היה לספר
233		הצלחה גדולה כזאת,
234	א' בר־אדון :	מממ.
235	י' הררי :	נכתבו עליו עשרים ואחד מאמרי ביקורת מ', מחשובי, הסופרים בארץ.
236	א' בר־אדון :	מממ.
237	י' הררי :	כי שם, מתחילים החיים, מראשית היישוב עד 'הספר הלבן'. ומכיוון שגם, אה,
238		אבי ז"ל והררי עמדו ב', במרכז הפעולות, והם היו גם שליחי היישוב, לחוץ
239		לארץ, אז כל המכתבים, שם, אותנטיים ממש עם התאריכים, כפי שנכתבו, על
240		ידי האנשים האלה. וכל העסקנים של הארץ, הם בשמותיהם האמיתיים.
241		[ההקלטה נפסקת מ־00: 20: 55 עד 00: 21: 09]
242	א' בר־אדון :	כן, זה דבר,
243	י' הררי :	=רק,
244	א' בר־אדון :	=מרשים מאוד.
245	י' הררי :	רק, המשפחה והרומן מה ששם, כי זה ס', כתוב לא ב', כספר זיכרונות, כי אם
246		כרומן. כדי שה' דור הצעיר ירצה לקרוא. אלה, הם שמות, אה,
247	א' בר־אדון :	פיקטיביים.
248	י' הררי :	פיקטיביים. אבל, אפשר להכיר אותם היטב מאוד על פי הפעולות והמכתבים
249		וכן הלאה. אבל כל יתר גיבורי הספר, הם, וכל מכתביהם, הכול אותנטי. עוד
250		סיפור קטן אחד, אינני יודעת אם תמצא, זה נכתב ב'בוסתנאי', בשם 'סטירת

לחי' . ששם גם כן, אה, מתואר, החיים, איך רחובות הייתה תלויה אז ברמלה,	251
ו' שם <סיפרו> את האמיתי, גם כן, מה שקרה. נו, בנוגע ל', אה, התפתחות	252
הלשון, והסתדרות המורים, אני מייעצת לך לקרוא, '60 שנות הסתדרות	253
המורים', שנדפס ב'חינוך', ['הד החינוך?'] החוברת אני לא זוכרת, השנה. עם	254
מלאות 60 שנה להסתדרות המורים,	255
א' בר־אדון : השנה.	256
י' הררי : השנה.	257
א' בר־אדון : אהה.	258
י' הררי : א' אה, כתבתי שם, את תולדות אה, הסתדרות המורים והתפתחות אה, בתי	259
הספר.	260
א' בר־אדון : <יוצא מהכלל.>	261
י' הררי : אם אתה רוצה לדעת, על העברית, ועל החינוך, אני יועצת לך לקרוא את הספר	262
'לראשונים'. זאת היא חוברת לא גדולה,	263
א' בר־אדון : =מממ.	264
י' הררי : שהוציאה הסתדרות המורים על עשרה מורים. יצחק אפשטיין, וילקומיץ	265
ועוד, ועוד, ועוד. ו', אה, קאפח, [?] טורוב, וכן הלאה. אז שם, כמובן, יש על	266
כל מורה ומורה. יש גם כן מבטאים שלו, ו' בית הספר, ו' עבודתו והתפתחות	267
הלשון. זה, אתה יכול, פשוט, לבקש מ' מרכז המורים, שישלחו לך. אני	268
מפסיקה רגע. [מתרחקת מהמיקרופון] לרשום פה, את אה, חוברת	269
'לראשונים', שאתה מבקש.	270
א' בר־אדון : עכשיו,	271
י' הררי : =אם, יהיה לך דברים האלה, אני אפילו הייתי יועצת לך, כי זה הלוא, מכיוון	272
שאתה נוסע, לקחת את זה איתך. כי זה יהיה חומר שישמש לך, ל' הרצאות	273
רבות מאוד. הספר איש',	274
א' בר־אדון : [=לא נשמע]	275
י' הררי : =הספר 'אישה נאם', [ב"א : לא נשמע] אני לא זוכרת. [מגיבה להערתו] הס', אה, כן.	276
א' בר־אדון : =כן.	277
י' הררי : =אז בין הספרים שאני יועצת לך, לקחת איתך, גם את הספר 'אישה נאם	278
בישראל', מכיוון שהחלק השני, מוקדש כולו, לאיש', נשים ש' פעלו למען	279
האומה במשך כל הדורות. כי הודות לבית, ולאם, נשמרו. ומעניין, שם יש,	280
רשימה, של מורות, שלימדו עברית בכורדיסטן, שלימדו בשיבות מתחת	281
לפרוכת, לגברים. אה, שם יש חומר, של ה', האישה בחסידות, האישה	282
ברבנות. אה, בנות רש"י. קמו', אה, יהודית מונטיפיורי. אה, כל אלה,	283
[00: 25: 00]	284
י' הררי : ש' פעלו בכל התקופות, למען, האומה הישראלית, שם יש, על, כל הנשים של	285
משפחת רוטשילד. המעניין מאוד איך הן לימדו, תורה, ועברית, בבתי ספר	286
בלונדון או בפריז, וסידרו פרס, ללומדי עברית. כל זה לא היה ידוע לי. אני	287

ישבתי, אה, חודשים ו, ו, אה, [חושבת] ואספתי את החומר הזה. שם תמצא	288
חומר מעניין מאוד, כיצד נשמרה העברית במשך דורות דורות על ידי נשים.	289
א' בר־אדון: עכשיו, נגיע לנקודה של, של אה,	290
י' הררי: =או! <עכשיו> ,	291
א' בר־אדון: =של רחובות.	292
י' הררי: =כן.	293
א' בר־אדון: =ב' ראשית אה, לימודיך.	294
י' הררי: =אחת וחצי. אחת וחצי, כן? [מדברת בשקט]	295
א' בר־אדון: מממ, אה,	296
י' הררי: כן.	297
א' בר־אדון: מתי, התחלת לדבר, עברית?	298
י' הררי: אני התחלתי לדבר עברית בילדותי. בן יהודה, ישראל בלקינד, אה, יודלוביץ,	299
[יודילביץ או יודילוביץ] אה, המהנדס לונְמָן שאחר כך היה מורה, מנהל בית	300
הספר בראשון. הם יסדו חברה, של דוברי עברית. והיו מתאספים. בערבים,	301
אחר עבודת היום, ללמוד לדבר עברית.	302
א' בר־אדון: איפה זה היה?	303
י' הררי: פְּרָחוֹבוֹת.	304
א' בר־אדון: באלף שמונה מאות, אה, תשעים?	305
י' הררי: =באלף מ', תשעים, מְאָלָה, תשעים אה, נגיד וחמש, כי עד שזה... ואז, תיכף	306
ומייד, כמובן, אבא, התחיל מדבר איתנו, עם הילדים, עברית. ו, ב', נכנסנו	307
לבית הספר, למדנו עברית. אז הילדים בינם לבין עצמם, גם כן, התחילו לדבר	308
עברית. ואז נתפשטה השפה, העברית, אבל, כמובן שבשנים הראשונות היינו	309
מדברים, עברית מעורבת, עם מילים לועזיות.	310
א' בר־אדון: =מה,	311
י' הררי: =כי היו משפחות שדיברו בבית רוסית. היו משפחות שדיברו בבית פולנית. היו	312
משפחות שדיברו בבית יידיש.	313
א' בר־אדון: באיזו שפה דיברו בביתכם?	314
י' הררי: בביתנו, אימא, דיברה אלינו יידיש. אבל אבא, דיבר אלינו עברית. ובמשך	315
הזמן, גם אימא למדה מהילדים [צוחקת] את העברית. אז דיברנו גם אליה,	316
עברית. ומכיוון שהיינו שבעה ילדים בבית, אז כמובן, בינינו לבין עצמנו,	317
דיברנו, רק, עברית.	318
א' בר־אדון: =אָה. זאת נקודה חשובה ביותר,	319
י' הררי: =בוודאי.	320
א' בר־אדון: =[לא נשמע] הילדים.	321
י' הררי: ודאי. אתה יודע,	322
א' בר־אדון: <איפה> את מבין הקשישים [לא נשמע],	323
י' הררי: =שהילד, על,	324

א' בר־אדון :	= אַי, איפה את,	325
י' הררי :	= לא, לא,	326
א' בר־אדון :	= מבין השבעה?	327
י' הררי :	בין השבעה אני הייתי השלישית.	328
א' בר־אדון :	אה, כמעט באמצע.	329
י' הררי :	כן.	330
א' בר־אדון :	אם כן, היו לפניך, כבר, אה, ילדים קצת יותר גדולים.	331
י' הררי :	כן.	332
א' בר־אדון :	אני מעוניין גם על, אה, ה', על פיתוח הלשון על ידי הילדים עצמם. יש לשער	333
	שהילדים עצמם, יצרו את הדיבור הטבעי.	334
י' הררי :	מובן מאליו שיצרו, אבל, המילים היו אז אחרות. נגיד ש', זיקט. היו קוראים	335
	לו 'יעקובית'. נו, אנחנו עכשיו משתמשים בזה? מדוע? זיק,	336
א' בר־אדון :	= אהה.	337
י' הררי :	= זה שהמציא את הזיקט, זה היה החייט זיק. אז בצרפתית [בקמץ קטן] קראו	338
	לו ש', קראו לזה 'זיקט'. אז בן יהודה תרגם לזה, זיק זה יעקב, אז 'יעקובית'.	339
א' בר־אדון :	ואתם קראתם לזאת,	340
י' הררי :	= יעקובית.	341
א' בר־אדון :	= יעקובית.	342
י' הררי :	או למשל, אה, [הפסקה קלה] 'מדרכה'. היינו קוראים 'אַבְנִייה'.	343
א' בר־אדון :	= אבנייה.	344
י' הררי :	מכיוון שעשו את זה מאבן.	345
א' בר־אדון :	= זה בן יהודה,	346
י' הררי :	= המציא. או, כמה וכמה, אה, 'בובה'. לא הייתה מילה 'בובה'.	347
א' בר־אדון :	אהה.	348
י' הררי :	היו קוראים לזה 'פסל אבן'.	349
א' בר־אדון :	כן?	350
י' הררי :	כן.	351
א' בר־אדון :	= היית,	352
י' הררי :	או,	353
א' בר־אדון :	= כבת עשר אז. כ',	354
י' הררי :	= הייתי בת שמונה. קודם לימדו ב' בתי הספר ב' לשון ה' תרגום. "נִיאֲמָר"	355
	[מבטאת : נִיאֲיִמָר] <<האב געזאגט>>, [יידיש. צ"ל : האט] "אלוהים", <<גאט>>, אה, אה,	356
	"אַל" <<צו>> "מוישה", [משה] <<מוישה>>, וכן הלאה.	357
א' בר־אדון :	כמו בחדר.	358
י' הררי :	כמו בחדר.	359
א' בר־אדון :	אם כן, עד גיל שמונה, למדת עוד בְּצורה,	360
י' הררי :	= אפילו יותר מגיל שמונה, לימדו אותנו. כי המורים באו מן הגולה,	361

	[00: 30: 00]	362
	א' בר־אדון: =עד, עד איזה גיל זה היה? זאת אומרת,	363
	י' הררי: =אני חושבת,	364
	א' בר־אדון: =עד איזו תקופה?	365
	י' הררי: =שזה היה, עד גיל, אה, תשע, בוודאי. ואז בא בן יהודה לבקר,	366
	א' בר־אדון: זאת אומרת ב־1895.	367
	י' הררי: =כן. אָה, בן יהודה בא לבקר בבית הספר, ואסף את המורים, ואת ועד	368
	ההורים, הלוא בית הספר בְּרחוּבוֹת, נוהל על ידי ועד המושבה, ועד ההורים	369
	היה ועד בית הספר. אז, נתן, את השיעור הראשון 'עברית בעברית',	370
	המנהל היה אז וילקומיץ, שְמַחַה וילקומיץ הידוע,	371
	א' בר־אדון: =הוא היה,	372
	י' הררי: =ברחובות.	373
	א' בר־אדון: =אז ברחובות, לפני שהוא נסע ל־ראש פינה.	374
	י' הררי: =ודאי. זמן רב לפני נ', שנסע לְמְטוּלָה אפילו. הוא היה המורה שלנו.	375
	א' בר־אדון: =אהה.	376
	י' הררי: =והיה שם, אה, המורה [חושבת] הַמָּ, טָלָר <המדקדק>.	377
	א' בר־אדון: =אהה.	378
	י' הררי: טלר, ועוד, והיו הצעירים, שָׁסָ, סמילנסקי, משה, ו', ו־עוד. הייתה שם אגודת	379
	צעירים. ולוין אֶפְשֵׁיין ואהרן אייזנברג, ופולס רצו שִׁלְמָדוֹ עברית בעברית.	380
	אז בזמן הראשון, גם המורים התקשו בְּדִיבוֹר העברית. ואחר כך עמדה	381
	השאלה של ה־מבטא.	382
	א' בר־אדון: מממ.	383
	י' הררי: אה, זה מבטא רוֹמָנִי, וזה מבטא פולני, וזה מבטא רוסי, וזה מבטא ליטאי.	384
	אז, באה הצעה, להחליף את המבטא האשכנזי, למבטא, ספרדי.	385
	א' בר־אדון: כן.	386
	י' הררי: והמושבה, דאגה מאוד לשינוי הזה, כתבו מכתב. לפרופטורים אחדים בחוץ	387
	לארץ. ליוסף הלוי, להַרְפָּבִי בְּמוֹסְקוּוֹה. ל', אה, וְלִי, גֶסְטֶר בלוֹנְדוֹן, לשאול	388
	אותו, אם כדאי, להביא מהפכה כזו, בְּעֵבֶרִית.	389
	א' בר־אדון: =אהה.	390
	י' הררי: =להפוך את המבטא האשכנזי, שהוא היה מפורד ומפולג בין, אה, כל ארץ	391
	וארץ ה', הייתה מבטאת, ב' אופן אחר לגמרי. והחליפו את זה למ', במבטא	392
	הספרדי. והדבר הזה גם כן הקשה מאוד, על המורים, שכולם, כל ימי חייהם,	393
	דיברו, ופתבו, עברית, שירים, וכן הלאה, ב' מבטא האשכנזי. אבל לאט לאט,	394
	כמובן, התגברנו גם על הקשיים האלה. אבל בזמן הראשון, כשהתחלנו	395
	מדברים עברית, היינו אומרים: "הפרה שלנו, יש לה <<שווארצע>> [יידיש:	396
	שחורות] קרניים".	397
	א' בר־אדון: [צוחק]	398

אתה מבין?	י"י הררי :	399
= כן, שמעתי,	א' בר־אדון :	400
= היו מילים,	י"י הררי :	401
= [לא נשמע] עוד כמה דוגמאות.	א' בר־אדון :	402
כן. היו לנו מילים, אה, כאלה. או, איך להגיד? "הסוס", <<שלעפט זאך>>	י"י הררי :	403
[יידיש: גורר. צ"ל: שלעפט זיך?] ברגליים". היו דברים שלא ידענו עוד. אבל		404
לאט לאט, התגברו על זה, ר' השפה יצאה בתחייה. בִּאֲרָכִיּוֹן החינוך שלנו, יש		405
לנו אוסף של ספרי לימוד. בעברית, של מאת השנים, האחרונות. לאמור,		406
החידוש. העברית בעברית כבר. ומעניין לראות, בספרים האלה, ע', עד כמה		407
התפתחה השפה, באמת מ', מחיבור לחיבור. מ', מספר לספר. זה מעניין מאוד.		408
חבל שאתה נוסע, כך הייתי מביאה אותך לִאֲרָכִיּוֹן החינוך, היית מוצא		409
אוֹפְרוֹת בשביל הפלשנות שלך.		410
ב' שנה, הבאה נבלה שם זמן מה.	א' בר־אדון :	411
= בשנה הבאה,	י"י הררי :	412
[לא נשמע]	א' בר־אדון :	413
אנחנו כבר נהיה, במקומנו, בדירתנו, בנו לנו קומה מיוחדת לארכיון החינוך.	י"י הררי :	414
הארכיון שלנו, התחיל, בשבעה מתנדבים: [צוחקת] אביעזר גלין בְּרֵאשׁ, אני		415
ונחשון, אה, היננו ב' הנהלה, ואיתנו עובדים עוד מורים אחדים, ר' כעת, מרכז		416
המורים, הקים לנו בְּנֵי, קומה, שלמה כמעט, ל', לאוסף הזה. האוסף הוא,		417
החינוך בארץ ובגולה.		418
מ', מתי,	א' בר־אדון :	419
[00: 35: 00]		420
אה, מי התחיל לדבר אה, קודם עברית? ראשון לציון או רחובות?	א' בר־אדון :	421
זה לא, אי אפשר לחלק את זה למושבות,	י"י הררי :	422
= אני, אני, אני מתכוון,	א' בר־אדון :	423
= זה רק בודדים. בודדים. אז צריך להגיד שידלוביץ היה, חסידו של בן	י"י הררי :	424
יהודה. והוא התחיל בראשון קודם. בכלל, היו מעט מאוד משפחות, גם בין		425
המורים,		426
= מממ.	א' בר־אדון :	427
= שדיברו עברית. כאשר אני באתי, ל' תל אביב, באלף תשע מאות וְשֶׁבַע, היינו	י"י הררי :	428
אולי חמש משפחות שדיברו עברית. מפני ש' היה משפחת מְטֵמָן כהן,		429
כן.	א' בר־אדון :	430
משפחת הררי,	י"י הררי :	431
כן.	א' בר־אדון :	432
אה, [חושבת] מי עוד דיבר אז, אה, מעטים מאוד. יחיאלי היה עוד מדבר	י"י הררי :	433
רוסית בבית עם אשתו. מו', אה, דוקטור מוסינזון היה מדבר עוד רוסית		434
בבית, אה, <<בוֹרְגֶר>> [בְּרֶגֶר?] דיבר רוסית בבית, ויידיש. כי הנשים לא ידעו.		435

הנשים וגם ה', זה, אבל במשך הזמן, הפכו כל הבתים האלה, לבתים עבריים.	436
א' בר־אדון: וה' ראשונים שקיבלו את העניין הזה, של הדיבור העברי ברצינות, היו, אפוא, הילדים.	437
	438
י' הררי: נו, זה מובן מאליו. גם עכשיו. הילדים הם מפיצי השפה. בגני הילדים,	439
א' בר־אדון: =לא,	440
י' הררי: =בבתי הספר,	441
א' בר־אדון: =עכשיו הדברים הם פשוטים,	442
י' הררי: =לא, לא,	443
א' בר־אדון: =אבל,	444
י' הררי: =זה לא כל כך. העולים החדשים לומדים את העברית מהילדים.	445
א' בר־אדון: =בסדר, אבל ישנה,	446
י' הררי: =כן.	447
א' בר־אדון: =מסגרת אה, כללית. לעומת זה, אז, המורים אה, נתנו, הבעירו את הזיק,	448
	449
י' הררי: =לא, היה,	450
א' בר־אדון: =[לא ברור] עצמם לא קיימו,	451
י' הררי: =זה לא, לא קיימו, לא יכלו לקיים.	452
א' בר־אדון: =בסדר,	453
י' הררי: =לא יכלו לקיים.	454
א' בר־אדון: =מי, מי,	455
י' הררי: =ולאט, לאט, ה', הבתים האלה של... אזרחי, שהיה סופר, דיבר רוסית בבית,	456
א' בר־אדון: =מממ.	457
י' הררי: ו' לאט, לאט, הילדים התחילו לדבר ביניהם עברית, עם הא', ההורים, עם	458
	459
האב עברית. אז כמובן, האם הייתה שומעת, ולומדת. ואחר כך יעשו שיעורי	460
ערב ל', לציבור. אבל שיעורי הערב נוסדו כבר יותר מאוחר. כמו שעכשיו יש	461
אולפנים.	461
	462
[הפסקה]	462
א' בר־אדון: אה,	463
י' הררי: =נו, אז אני חושבת,	464
א' בר־אדון: =[לא נשמע]	465
י' הררי: =שעלינו יהיה לסיים.	466
א' בר־אדון: =יש [שם] רק כמה שניות.	467
י' הררי: =כן.	468
א' בר־אדון: הזכרת את וילקומיץ. אה, הוא היה, מורה,	469
י' הררי: =הוא די', הוא כבר דיבר אחר כך עברית בבית, מפני שגם אשתו הייתה מורה	470
עברית.	471
א' בר־אדון: האם הוא התחיל בדיבור הזה, ה' מיוחד, אה,	472

473	י"י הררי :	=ברחובות.
474	א' בר־אדון :	=אָה, ש־ נקרא על שמו. הוא הת, התחיל כבר ברחובות.
475	י"י הררי :	=כך.
476	א' בר־אדון :	=כלומר, אַת, אה, גם כן למדת את,
477	י"י הררי :	=אני, תניכנו. גמרתי,
478	א' בר־אדון :	= [לא נשמע] גם את דיברת עם 'שבעה זבובים נפזים'?
479	י"י הררי :	לא. לא. וילקומיץ לא, דיבר ב־, בלשון הגלילי. זה התחיל יצחק אפשטיין.
480	א' בר־אדון :	אבל הוא המשיך, וילקומיץ, [לא ברור. מדברים יחד]
481	י"י הררי :	=הוא המשיך אחר כך.
482	א' בר־אדון :	=אחה, רק כשהוא,
483	י"י הררי :	=בראש פינה.
484	א' בר־אדון :	=הגיע ל־,
485	י"י הררי :	=כך.
486	א' בר־אדון :	=למ־,
487	י"י הררי :	=לגליל.
488	א' בר־אדון :	=לגליל.
489	י"י הררי :	אבל בעת שהיה ברחובות, אנחנו היינו לועגים לגלילים, על הדיבור, של הבי"ת
490		הדְגושה. [שווא נע] בוודאי. זה <היה> וי, וילקומיץ. ואחר כך, וילקומיץ עצמו
491		חדל,